

EJENDOMSRET, DEMOKRATI OG RETTEN TIL 'AT TAGE'

MELLEM MIDDELALDER OG STORMEN PÅ CAPITOL 6. JANUAR 2021

Kan man tolke stormen på Capitol 6. januar 2021 i lyset af middelalderlig ejendomsret? Det vil jeg som middelalderhistoriker overveje i det følgende.

Mine studier af middelalderlig ejendomsret har vist, at denne aldrig var fikseret eller helt transparent, men under konstant udvikling, drevet frem af modstridende krav på ejerskab eller brugsret.¹ I kilderne udtrykkes disse krav som anklager for røveri, tyveri, "vold på ejendom", eller blot udsagn om, at folk 'tog' ting. Denne type anklager forekommer relevante at sammenligne med stormen på Capitol og særligt den amerikanske højrefløjs anklager om Demokraternes valgsvindel og "tyveri" af valget, som ledte op til den.

I dansk senmiddelalder blev det 'at tage' sjældent blot betegnet 'tyveri', 'ran', 'røveri' eller de andre senere kategorier. Motiverne for borttagelseshandlinger var også langt mere komplicerede end blot personlig berigelse gennem lovover-skridende midler. Faktisk spillede det 'at tage' en central rolle i periodens konflikter og konflikthåndtering. Fænomenet havde udtalte sociale og politiske mål og kan med nogen rimelighed ses som en kommunikativ strategi. Borttagelse – eller anklager for ulovlig borttagelse – handlede oftere om ære, social stilling, alliance og etablering af ret end om fysisk gods. Og modsat mange andre former for overgreb – mord, grov vold og lignende – kunne mange skader forvoldt ved borttagelse nemt genoprettes, nemlig ved simpelthen at levere det borttagne gods tilbage.

Påfaldende nok fandtes denne kommunikation tilsyneladende i alle samfundslag. Ved at tage fra mindre bemidlede eller ikke-privilegerede kunne både verdslige og sekulære eliter markere deres særstatus. Ved at tilbageholde skat – eller klage over urimelige skattetryk (urimelig borttagelse) – kunne bønder udtrykke utilfredshed med øvrighedsmagterne. Og ved at definere rammer for, hvad, man overhovedet kunne tage, hvem der kunne tage det – og fra hvem – udviklede monarkerne fra midten af 1400-tallet besiddelses- og ejendomsbegrebet fundamentalt.

Foranlediget af befolkningsvækst og massive regionale trærydninger introduceredes fra midten af 1400-tallet en række nye love og dekreter, der voldsomt indskrænkede, hvem der legitimt måtte fælde i skovene, og endda hvad de måt-

¹ Vognsen: *Ret, magt og besiddelse*; Vognsen: 'Tyveri og ran'.

te fælde. På sin vis var der intet nyt i dette. Skovene havde været juridisk båndlagt siden højmiddelalderen, hvor de principielt blev fordelt, overvejende imellem kronen, gejstlige institutioner og aristokratiske slægter. Dette 'ejerskab' blev imidlertid ikke håndhævet, og det var alment anerkendt, at folk med *behov*, kunne og måtte fælde træ til eget forbrug. Tingsmaterialet afslører imidlertid, at samfundseliterne fra midten af 1400-tallet aktivt søgte at håndhæve de restriktioner på skovene, som lovene længe havde givet. Konsekvensen blev, at skovene i slutningen af perioden ændrede status fra at være allemandseje til at være forbeholdt de personer og institutioner, der kunne dokumentere juridisk ejerskab. På overordnet niveau udvidede øvrighedsmagterne rammerne for, hvilke fænomener der kunne være genstand for ejendomsret. De etablerede nye regler for, hvad man kunne eje, og den overvejende strategi for dette, var en udvidelse og håndhævelse af, hvad man *ikke måtte tage*.

For skovene betød dette, at selvom der formelt eksisterede en fordeling af deres brug og eje allerede i højmiddelalderen, blev dette først aktuelt, da øvrighedsmagterne i senmiddelalderen definerede visse typer brug heraf som kriminelle og reagerede voldsomt over for brud på den nye ejendomsret. Den retorisk-juridiske strategi skulle effektueres gennem handling. Bønderne, der i høj grad var ofre for det nye ejendomsbegreb, protesterede og anså tydeligvis idéen om brugsmonopoler på skovene for galimatias. Ikke desto mindre måtte de i sidste ende – vist nok efter et par årtier (undtagen tilsyneladende på Læsø,² og nok også andre øsamfund, hvor det tog længere tid) – indordne sig den ny politiske linje. Den middelalderlige ejendomsret blev altså udviklet gennem kriminalisering af brug af bestemte godstyper – gennem nye ideer om, hvad der kunne 'stjæles' og ejes. Dette skete i fire momenter: 1) retorisk udpegelse af erhvervelsen af bestemte godstyper som kriminel, 2) fysiske handlinger, der understøttede retorikken, 3) konflikt, 4) homogenisering af ejendomsret ved etableringen af ny ret. Kun de to første momenter er relevante for denne diskussion.

På den middelalderlige baggrund kan vi se nærmere på det amerikanske valg i 2020, efterfulgt af stormen på Capitol den 6. januar 2021. Som bekendt vandt Joe Biden valget. Stemmerne var imidlertid knapt talt op, før Donald Trump var ude med anklager om valgsvindel. Han fik opbakning fra den iøjnefaldende 'Stop-the-steal'-bevægelse, der havde det klare budskab, at både valget og demokratiet var blevet stjålet.

Bevægelser af denne type med et så klart fokus på illegitimiteten af valghandlingen formuleret som et 'tyveri', er et særsyn i Vesten. Derfor forekommer det mig også, at 'stop-the-steal'-bevægelsen udgør en stærk parallel til det første moment i udviklingen af middelalderlig ejendomsret – altså en retorisk udpegelse af en ny ejendomsretlig sfære, som det var kriminelt 'at tage'.

2 Vognsen: *Ret, magt og besiddelse*, 235.

Var stormen på Capitol foregået i middelalderen, måtte den åbenlyst ses som et forsøg på at effektuere den kriminalisering, man allerede havde udpeget sprogligt. Altså som det andet moment i etableringen af ny ejendomsret. En hyppig strategi til at håndhæve en sådan kriminalisering var i middelalderen konfiskering af det gods, der uberettiget havde skiftet hænder. Stormen på Capitol synes at følge samme logik: At man forsøgte 'at tage' demokratiet tilbage.

Stormen på Capitol ramte både Capitol som det symbol på den korrupte 'sump', Trump længe havde anklaget den for at være, og som fysisk symbol på selve det amerikanske demokrati. Begivenheden kan ses som et helt konkret og fysisk forsøg på at tilbagetage det stjålne demokrati. Dette giver måske ringe mening inden for demokratiets spilleregler, men god mening i et middelalderhistorisk ejendomsretligt perspektiv: Det handler om gengældelse, om *lex talion*, hvad nogle har kaldt *negativ reciprocitet* – simpelthen om genoprettelse af status quo ved selvtægt, ved at tilbagetage det, man har mistet. I middelalderen var dette bestemt ikke unormalt, men i et moderne retssamfund med politimyndighed, demokratiske institutioner og forbud mod selvtægt synes det irrationelt og samfundsundergravende.

Ideen om fysisk 'at tage' demokratiet, en ideologi eller styreform, som var det gods, kan derfor synes absurd. Det er den også. Derfor må min sammenligning med den middelalderlige udvikling stoppe her: For i middelalderen var effektueringen af den kriminaliserende retorik succesfuld, hvorfor processen kunne fortsætte i etableringen af et nyt ejendomsbegreb. Et nyt ejendomsbegreb blev ikke udviklet i USA, og demokratiet blev ikke noget, man kunne 'tage'. Demokratiet og institutionerne står som sejrherre, og stormen bliver derfor ikke forstået i lyset af, hvad de medvirkende søgte at opnå, men kun i lyset af den demokratiske ideologi, de rejste sig imod. Og i denne optik er deres handlinger klart anti-demokratiske, illegitime og forkerte. De medvirkende bliver anklaget for terrorisme, hvilket ikke blot frarøver deres handlinger legitimitet, men også dehumaniserer dem og frarøver deres motivation berettigelse.³

Alligevel er det muligt at følge den logik, der idealiserer bevægelsens forsøg på at tage demokratiet tilbage. Historien skal nemlig ikke kun forstås med dansk middelalder og nutidens USA som yderpunkter. Ejendomsrettens udvikling synes i hele verden at følge en bevægelse, hvor alt – potentielt også ideologier – kan underlægges brugsmonopoler. Der synes at være en generel tendens til, at ejendomsretten konstant udvides, så den kan dække nye genstandsfelter: fra højmiddelalderens simple bestemmelser af besiddelse som det, man umiddelbart kan holde i hænderne og se fra sin gård, til senmiddelalderens forestillinger om abstrakt ejendom, altså gods man ikke hele tiden kunne overvåge, såsom skove; vi-

3 Om terror-begrebet som dehumaniserende politisk strategi se: Thorup: *Pirater, terrorister og stater*, 47, 79ff, 111.

dere til reformationen, hvor ejendomsbegrebet begyndte at rumme ferske vande og fiskeriet i fjorde og åer;⁴ og langt videre endnu derefter.

Det er uomtvisteligt, at man i dag kan eje mange ting, som det for 500 år siden var absurd at tale om 'at tage' eller stjæle: Musik, arkitektur, billeder og endda – som alle, der har forsøgt at finde illustrationer til artikler og bøger ved – billeder af billeder. Ideer og tanker, ikke længere blot materielle genstande.

Tendensen synes derfor klar: Vi følger bestandig nye områder til ejendomsretten. Dette sker ikke nødvendigvis for at sætte en markedsværdi på dem (selvom dette ofte bliver konsekvensen), men for at *eje* og *monopolisere* dem.

'Stop-the-steal'-bevægelsen og stormen på Capitol kan ses som symptomer på denne ejendomsrettens ekspansion. Havde de medvirkende i stormen på Capitol haft held med deres forehavende, havde de monopoliseret det moderne demokrati til eget brug.

I en tid, hvor demokratiet som styreform er presset globalt, vil jeg derfor forvente, at vi kommer til at se flere lignende episoder. Ejendomsforståelsernes ekspansion bringer potentielt alt i fare for at blive stjålet. Og det er en farlig tendens.

PUBLICERET MATERIALE

Borum, Oscar Alfred og von Eyben, William Edler: *Juridisk ordbog [fjerde reviderede udgave]*, København: GEC Gad, 1976.

Fritzbøger, Bo: *Den store laksesag. Retten til laksefiskeri i Skjern Å og Ringkøbing Fjord 1729-34*, København: Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie, 2013.

Thorup, Mikkel: *Pirater, terrorister og stater*, Aarhus: Klim, 2008.

Vognsen, Frederik Lyng: 'Tyveri og ran i dansk senmiddelalder. Borttagelsesforbrydelsernes retspraktiske brug og socioøkonomiske begrundelse, 1400-1513', *Temp – Tidsskrift for historie*, 19, 2019, s. 27-51.

Vognsen, Frederik Lyng: *Ret, magt og besiddelse. Konflikter om borttagelse i dansk senmiddelalder, 1400-1536* [publiceret ph.d.-afhandling]: Aarhus Universitet, 2020.

FREDERIK LYNGE VOGNSEN

PH.D.

FLVOGENSEN@GMAIL.COM

4 Vognsen: *Ret, magt og besiddelse*, 289-291; jf. desuden kronologien i: Fritzbøger: *Den store laksesag*.